

ТЫА ХАҢАЙЫСТЫБАТА

Дойду бэйэтин боруода сүөһүлэрин тупсаран тэнитэргэ турунна

Акылаан унгуортай Эми-
эрээ тэрийэн, көбүлээн,
сорохтору модьуйан-
мөнүйан туран, арђаа
омук судаарыстыбала-
ра Арассыйгаа араас
керүннээх буруйдуур

көрүнүзүү буруудаар дъяналлары (саңсыйалары) олохтоотулар. Маник хааччахтар-харгыстар дыэ кысылын-сүелүү, ол инигэр ынах сүөүүү, иитии салаатыгар эмээ сабыдышаллаатылар. Ол гынан баран, “кунаңан үчүтэйдээбэр” дылы, бэйз гизнингэр дыэ күүстээх болбомто ууруллан, туох үгүө түмүккө тириэрдибүн түнүнан “Сахаагроплем” СБУ салайаачыта, бэгэринээрийэ билимин хандыдаат Алексей Жирковтуун сэхэргэстибит.

- Дыз кылтын-сүелүү интии салаатыгар саңсыздаа ордук кетерүү интии салаата обустарда. Того дистээхээ, бэйзбит кроспут суюх. Онно тэнисэттээх, сүөнүүн интии салаата ком тирохтээх. Од эрээри, киирэн бизэр сыйспыл-пытын билингэх көрнгизжүйт. Арассыыга сүөнүлээх сурун эрэгийненэрээ хэмжэрснийгээ уонна "тургэн үүкэ" баарнан, "толштинизацияны" күүсөө ыыт-пыттара. Од ичин билигийн мунур үнүкка киирэн эрэллэр: бастатан, тастан племенной матырыйдал – сиэмэ киирнитэх харгыстанна, иккүннин, 2 эрэ линийнэни үз-дэлгүйт буюланнаар, уруурдааны куттала үескээт. Онон Арассыыга салалттаа бэлгитистин дойду бэйзтиг боруудаларан түрсарынта туяайда. Чөттгэн дыаналынан, былырынтийннан сабадаан дойду ийннээдүйн боруудаларга инвентаризация үзүүт ыштылла турар. Бингиги авспыт сылга холмогор боруудаа уонна саха сүөнүтүгээр инвентаризация нын чадаа бүтээдэгбайт.

- Алексей Дмитриевич, выраст ханнаах холмогор Саха-сиригэр эрэ ордон хаалбатын түвшнан истэммин дыктигээс болтой. Оя таффа оруунаабай?

- Кырдык, дойду атын эрз-
гийнзоригэр холмогор сүйнүү
чал тутан хаалыт бийнги
өрестүүбулусыбидиттэн ураты
суюх. Ол иһин, бэл дээтэр, бу
борууда үескээбит; онончлубут
дойдтууттан - Архангельской
уболасттан ыраас хааннаах хол-
могор обус кердооннэр кэпсээт-
сылдыбыттара. Ону сизмэнэн
бизриих буолбулпут. Саха сири-
гэр холмогорга иккүү племенной
хаанаистыбалаахлыт: "Берто
сылты собуута" (Хангалас Ула-
хан Аавынтар) уонна "Өлтөхумз-
бай" Енбекчан ыраас

бороуда хаалбытын иниин улары-
та-түнгизерілт тутар эндирдээх
көміг үзэлзен-хамсаан аастыл
аға саастаах дыоммутугар ма-
тансылах тустаахпыйт. Бу – киннилэр
сыралаш, бәрнинилес үзлөррин
түмүгэ, иинники колуенчолсргэ боз-
дектэр.

Салгын билүүннээрдэххээ, билигин симменталга үзүүлийн сүлдьабыт, быйыт түмүктуухгүйт. Симментал боруудаа арас сэлизжисийн баар. Холобур, Саха сиригээр Австралияттан азалыллыбыт кытта баар. Ол гынан бааран, эрээ эпилитим курдук, бийнги дойду бэйэтин пизенигэр охтобьт. Маны тэнээ кэлингээ үс сүлтгэвреспүүбүлүкэ тайыттан хиллэрилийнт хара зриэн, кыньыл зриэн ухнна кэлтиг симментал боруудалары кердүбүт. "Толштинизацийны" заасыт сүйнүүлэр калбиттээр. Ол ишин удууор ет-түнэн туоралынгын (туоралын – аноматия) аналитстары онгорон чинчийдлүүт. Хас да көрүннэ туоралыны буллутубут. Онтук бытажынык эстэр буюмбаа тэгшюх. Ити боруудаа сүйнүүлэри сагз аялппет бууллаххына, ырдахтырына-дэүдэйдэхтэрийн ыарыыга ылларымтыхалар. Ол түүгээр бруцеллез, лейкоз курдук куттальваах ыарыылар түрүүхтарын сеп.

- Ити ханың ханаиысты-
баларга хантай аўалыллыбыт
сөнүктөргө балалыгут?

- Ханаистыбаларын аттылыр табыгаңа суюх. Қалынгни үс сымга племенной борууда суюңулар Башкириятаан, Красноярскайтаян, Иркутскайтаян, Архангельскайтаян атылшанан абалылбылттара.

бап түпсарар уустук. Онно эбни суолбут-иисит жалтебе уонна айылтабыт тыбыла харғыстыллар. Министтигээр сизмэн тири-эрэдээр ырааханынан, “элеверний пишримээ тэрийн, уйнатын пуундатын уосютэрэг” Тыа хаанастыбыттын министристибээтгээр этии кийлэрбиппил. Бырайыак онгорбуппил. Кинн сиртэм ыраах нэхилиэктэри ылаастаах, үрдүүг племенной сываннастаах огустарынан хавччылыктаахыгыт. Ороспүүбүлүкэ 29 улууңтар ыраахсытар, суола-нииз суюх 185 нацизмийнээзэх пуун уонна 163 производственный участак баяллар. Балартан 77 нэхилиэктэри искусственный сизмэлээний вытыллыбат. Олорго 18600 ымах сүйнүүлэктэр, от ийнтиэр 7810 ынахтаахтар. Баар ынаады буюнтарга 155 атыыр обус наада. Искусственный сизмэлээнийниин хабыллыбат нэхилиэктэргэ, чуолган хоту эгээргэ, хаан уруурбааныта тахсан, суюн төрүөж кэхтийбит, бородуук-сүйя киччабыт ыраагтта. Онон, бастакынан Дэвээгэ, Орто Халым-ма улуустарын нэхилиэктэрийттэн сафалыахыт. Кийрбитец сайсаапка-дарынан быбыл 5 обуу, эниип 20-чиин вытыллыбат.

2 Бидләрни күрдүк, атының
обуғы анатар-тоторор ероску-
оттаах уонна қыраңа-қылам-
макка күттәллаабынан эпизо-
тийлөттөх даңаны. Кимиңжак-

- Мэхэнынхимигэр хас дахь хаймсканы үүрээтэн-ырытсан көрөн бааран, улуска (муниципальний орбосунга) бизрингээ тохтоотубут. Холобур, злевернэй пинэrimэзиттэн биир улуска 5 эзтэр 10 атыыр обуу бизэрбит. Эростиуубулукэ бүдьдүүтгээн, "ынах төбөтүгээр" курдук, биир обуу көрүү-истин ороскуугутгар 60 тын. солкуобайы көрдөрөн, улуска боломоочуйланан тийнээр субсидия үбүн кээмэйгээр киллэртэрбит. Улус дынап тата баланынныа онгон, куюнкуурс ыытан, обуу кыйбыгт ханаайыстыбаа интигээ бизэрдээ. Атыыр обус биир нэжилнээс үсүүлжтан ордук "үзүүлийн" суххтаах. Атын нэжилнээс көнөрүүллэр эзтэр атастааныкка баарал Бишиги көннөрүү бизэрэн юбис-пэппит, судаарыстыба еттүүтэн хонтурууоллуут. Элевернэй пинэrimэзээ интиллэн тахсыбыт хас биирдии обус учуокка сылдьар. Обустар бастакы ныирэйдэрийн суукатааы збиблийлэрин, онтон улаатан, төвө үүтүү эзтэрээ эти бизрэллэрин үорэтэн, хас биирдии обус экзэмплийческий көдүүүлүүн бываармахлыт. Бишиг

гү сүттүүрбутунан, 8 сүл маңын
үзү ыйтылыннаңына, ол
түмүгрө 2,5 тың, кипил (билинчи
2,2 тың.) үүккү тахсамахлыгында
эт тыныннаах ыйлаағынанан би-
лингни коршорууттээн 100 кипитэ
эбидарын сүттүүрбутунан.

- Олоххо киллэрийн нэжинэ, тыва дьонугар чахчы туналдах уонна көдүүстээх бырайылак буолук. Алексей Дмитриевич, "дойду бэйзтийн боруодаларын туспарыахтах" обустары племенной ханаатын баатын ызвэлт дурсаа?

- Мантан иниң билеми кытта ситимнээн, эмбрион трансплантациятыгар улзаниргэ былаанылыбыт. Племенник ханаайстыбаларга солиексийэ үлэтий 3-4 төгү түргэтэтиктээхпүт. Холобур, 150 ынаахтаах ханаайыстыбаја 7-8 ынаах супер-зинтада киирэллэр, од эбэтэр 4,5-5 тый. Кийин үүту биэрэллэр. Оя ынаахтары көрөн-харајан, сакаастаммыг буюнаты оңгоробут. "Донор" ынаңды буюнатан баран, икки издиэлгэнэн анал булкадаңынан мааккатаын суубан ылабыт. Онтон оствуолга олорон, микроскубунан буюнатыллыбыт яйце-

кэбийнэгдэлт. Үүнээс намындаа бородуусындаа ынахтарга угабыт. Ити курдук үрдүк бородуусындаа 1 ынахтан сэлгээ 5-8 змбриону ылан, итичээ ньирэйн ылары синтезийн эхийнээс. Манийн нымындан супер-элита төрүүрүүн түргэтэгдэлт: 1 ньирэйн оннугар 5 ньирэйн, он эзэтэр 1 ынахтан 5 ньирэйн ылабыт. Үеңээ ажлын холобурбунан, ханаайыстыбаа 7 супер-элита ынахтаах буюллахын, үүчүгэй удууордаах 35 ынахтанан хаалар. Бу, биллэн тураг, икхуулжийн буюнтыга олон рорын ханаайыстыбаларга сонгвогийн нымындаа: "донор" ынах 4,5-5 тын. кийвээлж үүтээ биэрэр буюллахын, сизмэлээж обус нийтээ ити ынахтаадар элбэг үүтүү (6,5-7 тын. кийвээлж) ынгээр буюлуухтаах. Формулатаа игинник. Очнообунаа бириадаа үүтэж ынах ускуур. Ол ийн "сакаастаммыг буюнтыг" дээр. Племенний ханаайыстыбаларга манийн нымындан төрөөбүт обус ньирэйдэри талан-сүмчидээ, зөвлөврийн пизримэгнитигэр 1,5 сантиметрыг гар дээр интэн улаасаннаарабыт үүнээс нээлийн эхийнээс тардажтабыт. Оттон саамай чулууларын, бастынган бастынгыарын - икхуулжийн сизмэлээжийн ынгээснэйнээс хаялларын, сизмэлээрийн ылан тонгорон, суплаах-истээх нээлийн эхийнээс хаягчийнээс.

- Элеверийн пэримээнт хине баарыг? Сиға тутуллуухтаах дүү?

- Манна, "Сахаагроплем" баазатыг гар, таас хотонноохгүйт. Оромуяа гэнээрээ уонна мэж-нысэсэний элэнцээр эрэгийнлээр. Бийнгийн залеверизэйг аваан 39 ньирэй иштишиг турар. Бинир са-астарыг гар 400-тэн тахса кинил-ни үктүүлээр. Урукуу буолбатах, обустарбыт түониалаахтар. Ба-рыта 39 улахан обустан соробун быраактай, 31 огуу хвалларды-быт. Быйыл сайны 4-тэн сизмэ-ылан бутбэйт. Онон 27 хаалбы-ттыгтан эншил 15-ний "Үзэлэти-жит". Эбийн эдэр хаалгарынан тохиоген билэгэжидт.

- Сиэмэ бааныгар төхөн хавьснаахад ялтагдсан?

- Арассынайа үрдүнчүү сизмэх хасаана аймыйдат. Биңизэд дой-ду бэйзгин симментал, хөлмогор буородаларын сизмэлэр Саха сирингэр сэлиэнсийтээ туттарбы-тыгар анын, 1990-2000 сүйлэр-тан хараллан сыгталлар. Сылла-аёы эргинирбигт биңизэн 500 тыш юрингэл болуу (доза), киирэ-такса-турар.

- Алексей Дмитриевич, бачча юнсэтэн бааран, торут сүнүүбүт ишшикитин тымтыйнтанан коруух эр...

- Саха сүнгүтээ – дойдуга стратегический сыаллаах инициаторы борууда. Тымныны тулуумтуус уонна чөлүгэр түнүмтүү удуурин учуонаидар үерэтэн, үрүүнчүүттээх боруодаларга тунаарга үзүүлэхээ сыйцаллар. Олохтоо боруодалары таңаарынга кийин күүкээ хамнанан зэрэлэр. Арас-сыйдаа “Тыа ханаийстыбатын кылышын-сүелүн удууорун түнчлэх” ассоциация тэрилигине. Онно бичиги ерөслүүгүүсийн тэрийсээччи буоларынан тунаан, минь РФ Тыа ханаийстыбатын таңымыгат “Аартыкатаацын сүнгүнүн иници” дээрийн түүхөндүүсүүтүү.

кызырылаларын тууорсувутум.
Аартыкаптын дойду 11 субъекттеги алтыншар. Биниги бары бинир болинитиккин тутулаан, үрдүк болодууксайыны бىзэрз симмен тал уонна холмогор боруодаларын суумэрдээн таңаарымаахтааптыг. Онно Саха сирэ эргийэр киине буларын ситиңизэхээлтийн. Бары бинир сурүннэхэгж үзэлээгэхтийн уонна ити былашынын быраймантарбытын олохко килдэрдэхтийн, аны уен сильяна буюктай атын таңымига тахсан быттыган энэхүүхийн.

БЫРАМЫСЫЛАННАС

Үлэ баар буолуу! Алмаас бирийскэтийн репортаж салгынтаа

Кинники сыйларга хайа бырамызысыланнаштар систан, унун сыйларга үзүллии хаалтар, сағаттан соңа чынчаалтары дабайтар олохтоох дьон, ыччата элбээн эрэрийн бэйзүйт да көрө-истэ сыйдьзаргыт эрзил. Ханыят ааспыт нуумэрэгтэй суруултуутуң курдук, биниги, сурууналтыстар болохтөрө, “АЛРОСА” хамшиганийн “Анаабыр алмаастара” АУо тэрилгэтийн биринькэтигээр бора сыйдьян, үзэнтэйтэргийн сирэй көрсөн олорон, балай да элбээжүү кинсэнгүйгүйт. Кинилэр ортолоругтар алмаас салаатыгтар үзүүлэбенгийн тэрээр ыраатыгт, уонуттаах “аарым беролор” да, сағардьын үзэлни тиййбийтгэр да баалтара.

АДРОСА болеңзор үзгөлүн күнрәсччиң дың, бына холуған, биңир уопасай түтүмжактары аағаллар. Ол курдук бастаан утас баалханая үлэ мизеттэз, ал збэтэр вакансия баварын түбунан истэн, сипасынынны суруйан сурулаталлар. Хайсан да оғын резюмеларын кыбыталлар. Дың, бу түмүгүнэн үлэ кордонеоччу бастакы "сийидаттәштүнни" вахар.

Маны этогдо түорабыттары биримдэс асаан, бастакы билсийр-корсүйр юлстингэ – ал эбтэр, собеседование – ынтырлалар. Оною кини үзлихтэй хидтигэр билгитин, интэрижин көрөлөр. Салты доруобуйга тутугун корон баран, энэжээсээр түгэнгээр одууна сух, иккүүдээх, үзэлжин корүүгэ (стакировка) дээн автазан ылаллар. Дээ, бу юмнэ үзлэх наадлыгаатын бэйзүүн дьюкурун, тухаа баяр сатайбыльн, үзээ лүдүүрун кытаатан көрдөрүүн изэдэ. Ошнотугар бастайсанын борукэ үзээгээ ылаллар. Хамгийн ялаа үзлийнгээ үрдүүк хамгийнстанар, сыйго атажар түрх, урукууттан ыал хийн – олохун-дываанын онгостор, дызтийн-үүтүн – түпсарынай, ыал буолачын – санаа ыал буолар, дызгиюур-үүттэнай, хыбэйрар түфнүүр ылсан баар. Бынага, алмаас тэрийтгээгээ үзлийгээний ахсын юмнээр өвлөр уонна үрдүүк хамгийнстанай, ишигийн юсийнин корүүтээ шиллаа бөхөргүүр, бэйзээгээрээ күүчүүрээр.

Бінгі ессе Цюкуускай шурдұттан хоннубакса опорын “Анаабыр адміністрация” АУО ханылтаалының тутуга салааттың начындының салуудаачы Алтыс Дегтиревтуши білсем, кепстен барыбыз.

— Бийнги бишигти бирисүүрээ баар
СМ ысқылантарын түлэрэн тутуу
тотижер сүлдэвьиг. Байзм 33 саастаахын.
ИФУ инженерий-технический
академиянын бүтээрэн баары, ДСК-ба
онна Судаарстыбаний сахасчыт
туулуспартыгар улзин сүлдэвьбытым.
Анаабыр алмаастара" хальгаалыныай
тутууги салаатыгар 2018 сыйтан
шарбыйн. Бийнги салаабыт хамгаалын
вары хальгаалыныай тутууларын уолна
хальгаалыныай ерөмүүнөрийн олончу
хаягчыгар. Хара Мас уонна Эбэлэх
Хаастах участактарыгар алмаас
костоонуул улааптын быйытынан,
хальгаалыныай ерөмүүнү сергүүн
ыттыбыт. Соторутаазыга ерөмүүнээбүт
ийнжизтэрбүттүүн бинирдэстэрээ
— Эблэлэх баар уонсай дыг. Ону таңылан
обсерватор пынгаары, багуун дынзээрн
ылбырттара, биелгин сөюү геологтар
мөмор буюу хотара. Дын олорорутар
табыгастах: дуустанар сирдээх, инирдээ
гуалеттаах.

Бийгүй түмүкүс сыйлаламаи, балдаанын түрүк тууорунан үзгөнбигит. Хана наа чоңоларын курдук, ыкстарылаах түгэннэр (стресс) баар болулышы ээссеи, бу – шынг эр кийинэк саямай сөйттөөх үзүүлүстүк соруктары төлөөрөүн, холкуутыяан, шытынан юбинисекүү, барынчагар болзум аюлаа үүрүүжтөнүүн. Үз төлөбүрэ онно ортуулсан энгизүүлэлт.

Уопсай дымала туѓугар оруу да обидуун-саналынын ыалдар, "Молуода" бириниксүүттүүра чаанын тэрпийэччи Мирчил Гурьев бу дыарыгынан эрэ мунгурдаммат. Сүрүүн ээтийн таңынан киңигүй быйс-хайдаас булак, тэнгизинең бүрөүүрөт айын үүниэрээр зэнтэж. Хин 15 сүйл Сунтаар оскуудатынгар үзүүлэббит, дээ, ал юнвийтэн онорон таңаарынага цасарга бываарбыт. Онууха бастаанутаа, күттэл суох буолуутун сулуустытттан сабаллаан ушылдозерүү мытаачтынай үзүүлээн бааран, быйыл сэргис сыйлын бириниксүү күлтүүрүнайынъязынын, саннатын ууран туран, тэрпийэр. Ону таңынан хин бириниксүү, алмаас ынчалын түбүннан гэтгэх сүрүүннүүларын хаймакка түбээж түбэн аахпыхт буолуухтааххыт.

— Дыону кытта үзгөннөрөн собулдуубын. Манна оствуул тизлийнгэр, билийзэрэг спуорт күүс көрүнгнэригэр арас күрэх ыбылтыр. Оны таанын хайлан да “Идэгжир астын” дизи күнкүртсээ ызыцаллар. Уоруунэн кытталлар, сэргэхийэллэр. Саха дыонут норинэн ыбылахтыбыт, онохайдыбыт, Геолог күнүн, Сага дымы уонна да атын ырыаңынныктары маннаа бөбөйтгэж эмээ ыбытлыт. Аны, сууиу сезона түмүкчэнэ, булгучу эстрада ырыаңыттарын ытсыран кинсир ыбытар утүү угээсэхийт. Учугийн эн, хамтзанин туух баар күлтүра тэрээчиннэригэр анал убүлэхнийн көрөнгөйсөбийнин, маннаа қалбит хийн алох, туух ийнин олорорун, олоххо сыйалын-соругун оруудын, дорбуубийтнин, чөл олоху тутуунуу, қалэр көсөн түбүннен саныраа эбнитэр.

АЛРОСА "Ашылдыр алмастыра тәрінгетүү сүрүүнүүр эңгрипти. Александр Самойлов бу дойнуга Yoltu Molouda электро-ыстаансызатыгар массельнэгизтыр биргаатын кытта уздин. Александр:

- Ханын аас улуу чүткүн торуттказханы
Мания 2012 сыйтан үзүүлийн
Билигийн бийнтигээ просезоннага анаан, уот
ыстаалсансыйдтын бэлзмийн сыйцьабыт.
Билигийн үгүстүүк эдэр үзжинтээр
юлээллэр. Бийнтиг баставан утсаа төхөн үзбэж
дуултуурлаахтарын, ингэрийн тээхээрни
корооут. Ихинтэг залбэх тутулуктаах
Мания кэлбиг дыон, сүрүүмээн, салгын
үзүүлийн хадгаллар.

Геолог-чинчийнэр баартыбатын
чааальны нийгээнд солбуйн ачилын
Дмитрий Иванов биийхээ геологтад
үзлэгэрийн түүнчлийн сурдатар, Алмас-
хөстүүр тэрүүлээгээ 2006 салтанд үзлэгэрийн
оббит буулацаана. Молуудаа 2014 салтанд
үзлэгэрийн зөвлөлтийн
— Бу биринькээгээ 154 кини үзлэгэрийн
Киннаэр багуончуктарга олороллор
дүнэзгүйжээр. Молуудаа зөвлөхийн үзлэгэрийн
шурфа проходчийн батындаа үзлэгэрийн
үзлэгэрийн хөвөн иштэлээр. Мунгуутуу
ыраах үзлэгэччийн зөвлөлтийн манган 28
км тэйгэрийн баяллар. Станильниттэй
сажалсан онно үзлэгэшилээр. Квадын
барыга юртээ — олохтоох дьон, угустэрээ
тын хайнайтын тыйбытнын узуустарынтаа
Геолог-проходчийн үзлээгээ — ширхан үлэгэрийн
сүрүүнээн, ыргын үзлэгэрийн, оттон тутаа
сүннээс угуултуухаа исписэлийн тэргүүтэй
турар. Шурфыны иккис нынмана
олороллор, "пожог-проморозка" уонжийн
үүтүүр-дэлбийн тэгтээрэр үзэ (БВР)
дэлгизигээ арахсар. Бастакы нынмаа — сирх
отуйг уонгийн курдых комотуулж ханьын
Манин иккис симийнэнэйн арахсай, 12-лийн
хаас үзлэгэшилээр. Иккис нынмаа сийденкор
буулууостаах. Хайва үзэхтэйгээний биийг
сангийн салж үзэ мэдэгдэгээр аныыбыг.

Орто Молула Суорттару чынчылганын
ыстаарсай мазстара Николай Алексеев
хамгааныңда 2014 сыйтан узгалип. Бул
суорттар баабырыкада тизалын колбон
алмаштаа хайя боруодатын сайгынларды
Онон, ул кэмэ, онон ерүүсүнде ууламмылтып
жүннептэй, ыам ыйын бүтүүттүү
саадалаандар. Билгингиздэ үзүннөттөр иккиси
баабырыхаларын танга сыйлышталлара. Биринчи
сезонига киндер тиңшыныңдан куб. Мен
хайя боруодатын суубайллар.

Бийнги салгын уопуттаа, 7-д эрээрээгээх бульдозерист, Мэнт Хангас улууңун Хорообутутган сыйдаар Дмитрий Иванову симизэнтигэр ыккен истээнээ корсубүүпүт. Манина азра хания даа чааршилбакын. Вахтовик массынынан ажаллылар да, тута булдьозергар тийзин үзүүлсөн барыахтаахын. Онон, биримдигын болсан, биир ыйытыны эрэ бизэрэн хаалым. Од – «Энгиги үзэбдигээр саамай уустуга диж түгүй?» Харлата даа судургүү, түргэн буолса: «Бийнээзини Мэн кичинең чөлөө чөлөө».

Ити курдук, Молуода биринисү араң-
саастаах, араас идээзх, ыстаастаах
үзлэнгүйтэрүү кытта юпсэтэн бааран, бары да
хамгаалана тэрийн эцүүнүүн сыйнышланы.

Виктор Цой 64 саастаах. Кинн хайа бырамысылангаңыгар сыйтан үлээсбенгэ далпа ырааптүйт. Бастави “Якутэолото” тийнгэр үлээсн саялаабыт, комус хостоочулар (старателлэр) артыялларыгар сымдыбыт. Оттон “Анаабыр алмаастарыгар”, 2004 сыйтан үлэшип.

— Биңиги сулууспайт хайал элээрин, кианыгээр кыранынесаларын тутуунаа хонтуруоалуур хайчыгар. Тайыттан корон, ханын хайныны (екшишика), хостуур үзүүн ынтар наадатын бываарабыт. 2014 сүйлааххад Эрг Молууда уонна Далдын иккىнчи арлыгар, ити сирдэргэ хайбатыгар да баарарга табыгастаах бууллун дикэн, санга боюнчыгы түшүппүт.

Хайа үзүүнтээрин бары биргаалыланы тутуунан харыстыллазар. Бөхүелэжээс «Вспомогательная горноспасательная команда» дээр сууринтах түүнчнам дыз баар. Суулуссаа үзэтийн-хамнанын идээтийбйт балыңаачы, Арасеевыны ыбмс (МЧС) Саха сиригээбийн балынчилж хайын-быйыныр эзэрээнтэй. Минирийцээж салалттайгар взвод хамандысырын комолонооччүүтэй Петр Гонза салайтар. Илтэнсийд да, Могууда эзээрээ мисстэгээрин хяартыскаа түлэрэнд үзүүлжин балынчилж сабжилж.

-Биңнігі АЛРОСА "Анаабыр алмаастара" тәрілтәнне кытта дуогабер бынынтыннан узәннибіт. Мин кырағылқа олодурған, "Маятка уонна Молуодаша сыйдабыны. Биңнің "проходақы", карьерге xалға үзһинттәрін бывыныр аналлахпікті. Сүрүн үзбійт - зәдәттің сақтал таҳсар болайыннанта үсеккәбетін, таҳсебетін курдүс дыланыны, зәдәттің сөрхтәзән буолар миәрәләр тутуңшыныр агуолар. Xалға үзһинтін үлтэг опус күттап да. Иңнә гынан, хайсан да күттап союх буолуптун бырағылатын тердүттән тутуңшоқтах. Холобур, қааскана хайсан да күттә сыйдашылылаштах. Хайсан эр, бойзәм зәзр бынаңғынан үзәнни сыйдаң, сыйна туттап, шахтаңа бвар хабылға тобобунэн опус күүсөз сааллыбытташтын. Оноң қааскана "харк" гынан хаалбыта. Арай онно юлпекю сыйдабыт буолум, дыала күнәннанык түмүктәнізжәндә.

Бөнүләк - нүс-хас, холку олохтоох, Күлтүүрүнай тэрйөөчүү үзтэгинчи олорор диккээ сөт, балыктаанынга эмэг күн күрс булалачын. Манна күн-дыйл бинир күдүүс, ул эрэ таңымынан аспатын күрдүк, күнбози олоду, үзтэйнтири сэргэхситэр сыйаллаах улзутумнаа тык баараа көстөр. Тэрийтээ эрэ барыта бу алмаас хамгаанытын күрдүк үзэйнт үзлэнир, сыйншанаар, сэргэхсийэр

Ол азат, дөвөттор, хайы биргемес-
сылланынгар, чончула, алмаас хостуур
салсаа үү булунаар, уоптуураар, хам-
изетсанар, олох онкүлүп онгостор кызы
сахаларга улахан! Этэрэг лыны, зрай
муюстаах-тубаахтаах эрэ алмаас тэрил-
тэтигээр үзүүлэн, кылаңырар булаадан?
Манна да захылкыкт курдук, бинр дой-
дулаахтарбыг хайыны-үйэ үлчиген, уопту-
уран ыраапыннтар, сана тиийбигиттур да
абыйаацаа суюхтар. Оюон, толкубданынг,
эрдээтгэн билгизнанын. "АЛРОСА"
хамгаанын еруу дабаны олохтоох дынни
УДБО кыншыраа.

Хамлааниң ханнык тәрілтәлзіргәр салаа тәрілтәлзіргәр туох үлә бәйрын туұнан чолту уонна юмштар бәришләр ийттіндерини АЛРОСА ВК официальналық аккаунттарынан көрсөттө <https://vk.com/alfrossasakha> билесінде олардың сен. Оттон телеграм-ханаалға маны https://t.me/Alrosi_news, баттаан жириң, билесін. Оны таңынан хамлааниң болашар кіндерін тәсілдеге анықтауда.

САХА АССР ТӨРҮТТЭММИТЭ 100 СЫЛЫГАР

Ийэм туунан кылгастык

Ийз барахсан, ханык баџаарад киһиэхэёւ күн сирин көрдөрбүт соёготох ааньнай. Ийэм барахсан... Норуокка кизигник биллибит бэйизэт Серафим Романович Кулачиков – Эллэй суруйбута:

Үрдүк күн союзомас
Алай даңыду эмиэ бишир.
Ийн сир союзома,
Эн түсөнг эмиэ бишир.

Быйыл 70-с убулүүйдээк хаарбын түхэрэн олорон, јэвтолгой ейбөр хаалбыт тутгэнээни холбоон, одон-зюнг санзаарбын саңылаан, дыаэрystаан, нааран, мииң кыра эрдэхлини бу

ортодойдуган ыалдын турорасыт ийем - күн сирин көрдөрбүт, күндүттөн күнду күннүн туунан истиң-айморох тылынан ахтан-санын заңылахлын бағасабын.

Ийэм Ульяна Гаврильевна Аргунова Чурачы ученицетин сийтийн түзэхтийг үүрээн бүтгэрзин, иучина тылын учууталаа изнин баылаабыга. Ийэм үүрээн бүтгэрэн, Татта Ишцэйнгэр, Улбадаа, Үйтк-Куалгэ кеён сэлдэн учууталгасбайт. Улуу иучина тылыгар уюнна литеаттурыг гар овоголго талтталы ингээрбт, үүрээнд.

Ийебигт учуутал буолын, озболоро кыра эрдэхлийтгээн нууччалын ыраастык саггарар, бынаарсар этибигт. Ийебигтгэн ингэриймийг нуучча тыллын бизнийг олохтуулугар төхүү буолбута.

Оскууланы бүтэрээл, Донбасскаа, Киевийн уорэнхөбөр, хыранынесса таныг гар Германыгда олорор бор, алжмар калдэрбэр-барар бар нуучча тыла барытгагар наадалаах эт, туналаах буолан испитэ.

Ийим ылдымарының білдүгүбүн, үнүнүк балыңнан таҳсияланып сыйтара, мини интэрниээт обото буолан, күн қынардаста суюх сәбисекій биллаас аңыгар-танағытар опорон, көңгүл сыйдарым. Білдүгүбүн оччолорго киәзә айы кинең көрдөроллорун. Кинең көрүү дизи, олус умсугуттуулаш эт. Киниэттән биллиэттән матаң ытсаанын да баара. Одо биллиэттин сыйанат 5 харын эт. Мин төнө де интэрниээт обото буолардын, киниэттән матаң санав суюбуттан буолуу, ишбэр балыңнаң баран, биллиэт харчытын көрдүүрүм.

ийн барахсан үтүү майгытын, көрсөзбэрэтийн тууруунан оюу саянын дохотторун, училшидээ бийнгээ уорэммийт дүүгэлсрэрийн ахтылыарыттан билэвн.

Чурапчы интэрнэтигээр тулалдах обо залжэх этгээдийн сүн нындалаг юмижгээр уонна сайны барын холаллара. Арай минь баарын сирим сух буслан, интэрнэтикээс хаяаларым. Сух, баарын сирим болоруу торут сайниснэт да, кинийзгээгээс сыйырбат да, торут кынналтыбат да эттэй. Ол курдук сэрг-хонхи шаардсан истигдэг, Кэлин хос авт нийэн “Каприйн-школа-интэрнэт” дээр аялгаммынчныг.

Ийз уоннин мин Чурапчыттан куюрсун анындан, идээлтан, олох хийг авартыгын атыллаабыптыг, норуокка түнчлаах дьон буола үүрэн тахсыбыптыг, Ийз курдуук учуутал идэтин баһылаабытыйм. Учуутал идэбийэн үүнинук үзлинир түгэн көстүбөтгээ, ал эрээри, Киевээ ОПТУ-га, Германия Эрфрут куюратыгар, кылгастык да буоллар, учууталтаабыптын күндүтүк саныбын.

Саха сиэринэн, Мария Семеновнаны Киевээс көрсөн мал буолбуппут. Ульюор утумун силяаан, ус оболоммуппут. Улахан оюом, сүрээм чойчуутаа соютох кынынам Киевээ торообугүй. Эбзэтин атын сүгэн Ульяна Гаврильевна дээрн сурхажимшигүй. Мин эрэлжирим, уолаттарым – Иван, Гаврил Германийн ба күн сирийн көрбүттэрэй.

Ийм инингэр хайлан дэл толоммот, тусуха да тэнгэммэл ытык иштээхлийн айдуүбүн. Утүүс суюбастаахтыг үзлээн-хамсан, күн сирийн кордөрбүт күндуу кийн, күн кубэй ийм, Ульяна Гаврильевна Аргунова баҕарбыт байсан автыйн толордум дээр үрдүүк айыныларбар сүтүүрүйзбин.

Гаврил КАПРИН,
Таатта улуућун Боччуттаах
гражданина.

СТУОРУЙДА ЧАХЧЫЛАРА

Өксөкулээх сүбэтийн мусуой тэриллибитэ

Быйыл ыам ыйын 26-27 күннэригээр Хангалас улуухун Хачыкаатыгар айбыт тутын абата Эксекулээх Өлөксои төрөөбүтэ 145 сыйлын көрсө, “Алексей Кулаковский – саха сирин духуобунанын лидерз” дизн икки күннээх симпозиум буолан ааста. Биңиги улууспутуттан улуус баылыгын социальний боппуроостарга колбуйгааччы Мария Кронникова уонна хас да туһаанаах үзэхиттэр баран ыктыыннылар. Бу улахан тэрээндигэ билингти кэмнэ үлэ бары хайысхатыгар Эксекулээх Өлөкsey олоңун, айар үлэтин, философиятын диринник анааран, онно тирээжирэн, үлэни-хамнаны тэрийнгэ кийн кэпсэтии ыытыллыбыт, сипозиум түмүгүнэн улахан резолюция ылыммыгтар.

экспонаттара оссо Улуу сэрги иштүүнүү Арылаахха азгалылган, Та-раахтаах Үйлдвэр ыстварынанын узагдэбүт тайратынын дээдтэг хоруубийтын ийнгэр сыйгалияарын көрөрбүт. Онтон 1943-е. дээрни

Үйлдэв булдуу тэрүүлийн сэмнэх-тэрэз алсаанын бинир ампандыгар харайыллан сыйлгүүттэра да, олох тоохтору хотуу конореи, хаанаайынаа суюх хаалбыйт отох аны ерт утуугар быльдаммыга. Оччотообу айылба Баяй байсанайын юнзүэски катуунээз кордороору, ессе ХХI-с үйз саџаланытыгагар Окоокутх Олеңкей тэрийбийт I-кы Хийхэсит зоомусуойа олох хамсаанын күнгээр тубээн, керүүлгүүбөкүс-харайыллыбакка, күл-комөр буулбута. Ол мусуой ынтыллыбыйт экспонаттарын илэх хараахьтарынан корбут нэжилүүк хүргэвчийнтараа сонинчуйба юлсынчийн.

Кинилгэртэн бишардээр тыыць, үзэ бэлтэрээнэ, билгигийн 93 сааныгар сындарь ытык кырдыжас Николай Титович Закаров оюу сындарь тангары дэвэтийн үеийн хоруобуйга-тыгтар котог-сүүрэр, кыыл эмнэхтгийн көрбүтүн кэпсэ-эччи: «Ониво туруйа, куобас, кытальж, кубах эмнэхтээр ыньшияа сытар булара. Ону Тараахтаах Былдаа мусоойн маллара динилэрэ. Кинин мин көрбетобум, биданий-абы кини буллабы, дьон кэп-сирийтгэн истээрим. Сураба, кустары-хаастары нигэрээр үнү. Кини алорбут аланаа –

арбаа икки калуўыллох. Аланын ортуотугар улахан икки эзэстэх дынэлэх эт, онно икки хөс булуустацаа. Уеъз хоту халдьзайыг тиширихи хатыйга тутан ононууллубүт сыйлыг турар хааччаца баазра, лын-дай курдук тутуулаах сыйытых дынэлээз. Ону обо сыйлдан карарбүт.”

Өксекүлээх Өлексей дынкин
дээрктаах Тараахтаах Үлдь-
аана ыкса алтынан, эзнийлийкээ
мусоой эрэ тэрийнитиен мунур-
дамматаа. Кини унгуулччулаах
булчут алааныг Эриэн Кын-
лаахха хонон-өрөөн, булха-алка
сизрин-туумын кэтээн корбутз,
чөрэлнитэ, Үлдьаа алтын тывлын-
гүнү истибитэ. Ол түнүн Тара-
ахтаах Үлдьаа сизэн, урукку-
та эзнийлийк ыстадарынтаа С.П.
Попов тоноюлоон кэлслээр.
Кырдык, оччолорго зэр саас-
таах улуус сурукусуя Алексей
Кулаковский (1898-1900-ц.) ыра-
цынан тэлэнийн, сорсуннаах
булчуттары ытта иж-баччы
алтын, алгыстарын толору исти-
нилж кэмээтэ. Кини Баай байсанай
алтынны хоноонугар сыйлан-
наах матырыйаалы I-хы Хайах-
сигт унгуулччулаах булчута Тара-
ахтаах Үлдьаацаа анзан-миссон
смылдан, хонон-өрөөн, алгын
истэн суруука-бичикиг түүрбитеz
бийзэр. Ол бэлизээний Кулак-
овский 1900-ц. аван бастакынан
“Байсанай алтын” хоноонун
тыншигчилж чоочуйсан сурууары-
ар хайа эрэ өгтүүнэн сыйланнаах,
алху да бишбүгэжсан.

Матырыаалты боломицэт
Анна ЗАХАРОВА

Итиннэ салынаран, биологическая наука хандыдаатай, бишир дойдулаахып, Арылзах избилингизги таруттэх Семен Романович Попов – Сүхбаатар Сүмэн Ожсекүлэх Олохсын турунан сурийбут матьырыйз аллартын биниргэ тохтуохну баадарым. Сүмэн Арамаалабыс избилингийн устуорубатын, олонор аваслыг дэлхийн-сэргэтийн, үүний эзниэрий түмэн, "Г-ки Хайахсын" дизн иккү туюундинаах кинийгэн таажартарбыгта. Онууха иккис туюугар бинир туруумхыг Ожсекүлэх Олохсынгэе анаммыг. Кини оччалорго туурт избилингээ, ал инигэр Г Хайахсынка (бийлигийн Арылзах избилингээр), суруukeутунаан талындан үзүүлнir юмнэригээр избилиноги сайниннарынга оигорбут сабыдьзалийн, үүгуээрн турунан сишилжи сырданныгыт. Онно улус кинийгэн түүх сэргар Арылзах избилингийн бинир чонголох алааныгар, Ожсекүлэх

